

INTRODUCERE

Lucrarea intitulată *Evoluția discursului public liberal românesc (1848-1948)* își propune analiza discursului politic, în general, și a discursului liberal, în special, atât la nivelul conținutului, cât și la nivelul formei. Scopul lucrării este acela de a contura un model discursiv, într-un registru stilistic specific – cel politic, având în vedere experiența discursului liberal. În lucrare, percepția de discurs politic este că acesta reprezintă în esență un discurs public, ca urmare a dezideratului de informare a publicului asupra unei problematice de natură politică, socială etc. și a persuadării urmărite (Nica 2009: 181).

Abordarea acestei teme de studiu are la bază creșterea interesului nostru pentru activitatea politică românească din ultimii ani. Atracția pentru scena politică a rezultat din dezvoltarea, de-a lungul timpului, a propriei conștiințe sociale, ale cărei forme implică și conștiința politică. Un alt aspect care a contribuit la alegerea temei de studiu l-a reprezentat profesia aleasă, aceea de cadru didactic. Legea educației a suferit multiple modificări după 1989, iar miniștrii aflați la conducerea Ministerului Educației aparțineau unui partid politic sau altuia, ceea ce a constituit un alt motiv care ne-a făcut să înțelegem importanța participării la vot. Acordarea votului unui candidat aparținând unui partid politic și, prin exercitarea acestui drept democratic, legitimarea alesului de a-și îndeplini atribuțiile, unele implicând elaborarea politicilor publice în domeniul educației, au condus la acordarea unei atenții sporite evenimentelor politice în presa scrisă și televizată. Motivația acordării încrederii prin vot unui candidat în detrimentul altuia este determinată nu doar de rațiuni ce implică contextul sociopolitic, ci, mai ales, de personalitatea acestuia, de modalitatea prin care acel om politic convinge și menține legătura cu electoratul. Astfel, am urmărit, în mod deosebit, prezența politicianilor în spațiul public, discursurile acestora, dezbaterile și dialogurile, expunerea unor argumente discursive al căror scop îl reprezenta persuadarea auditoriului. Fiabilitatea unui regim politic se fundamentează pe această conexiune între cetățeni și reprezentanții acestora, în spațiul politic, natura regimului fiind determinată de capacitatea oamenilor politici de a reflecta, prin discurs, dorințele și speranțele națiunii.

Viața politică românească actuală propune un tip de discurs care urmărește reîntoarcerea la tradiția discursivă anterioară dictaturilor instaurate în spațiul nostru din 1938 până în 1989. Expunerile oamenilor politici actuali se desfășoară în cadru instituțional sau mai puțin oficial, beneficiază de transmiterea lor, în timp real, în mass-media, se adresează populației largi și au un scop electoral. Totodată, în multe situații, aceste discursuri sunt scrise de profesioniști. Astfel, o parte dintre

politicienii români care dețin sau vizează obținerea unor funcții publice apelează la specialiști din diferite domenii, precum filologi sau absolvenți ai științelor politice, pentru a-i ghida sau chiar pentru a le redacta expunerile publice.

În acest context, ne-am îndreptat atenția asupra perioadei de constituire, consolidare și modernizare a statului român, concentrându-ne pe discursul public liberal românesc de-a lungul unui secol. Cercetarea noastră urmărește prefacerea pe care discursul public liberal românesc a suferit-o din Pașoptism până în Comunism. Revoluția Franceză a reprezentat o sursă de inspirație pentru mișcările liberale în spațiul românesc încă din 1833, dar mai mult pentru mica boierime. Contextul social și politic tensionat de la 1848 a condus la afectarea nu numai a boierimii liberale, ci a tuturor păturilor populației. Am stabilit, astfel, ca prim reper pentru cercetare Revoluția pașoptistă, moment istoric important pentru evoluția societății românești spre modernitate, și cuvântările publice ale „părinților fondatori” ai României moderne. Tinerii studenți români liberali, discipoli ai școlii oratoriei franceze, au fost fruntașii Revoluției și membri ai Guvernului provizoriu instalat în timpul acesteia. Am urmărit, apoi, evoluția lingvistică și maturizarea ideologică a liberalilor români într-o perioadă cu o încărcătură istorică deosebită, precum: Unirea Principatelor, transformarea României în Regat, Unirea de la 1918 și cele două Războaie Mondiale. Cea mai mare parte a personalităților revoluționare selectate, la debut, vor fi prezente pe scena politică a României până la finalul secolului al XIX-lea, iar urmașii lor le vor continua activitatea politică încă jumătate de veac, până la instalarea în România a regimului totalitar comunist, moment în care toate partidele politice vor fi interzise.

Demersul nostru se realizează din perspectivă preponderent lingvistică și pragma-retorică. Lucrarea noastră se întemeiază pe aserțiunea că politica are la bază discursul expus în diferite „decoruri” (Edelman 1999: 96), instituționale sau neoficiale (Chilton, Schaffner 2002:3), dar întotdeauna public. Cercetarea are o temă de actualitate, având prezentă pe scena politică românească cea mai veche formațiune – Partidul Național Liberal care deține tradiția democratizării. Elocința, dialogul între partenerii de negociere dobândesc, mai mult ca niciodată, o valoare politică națională și internațională. Parcursul României de după 1989, atât intern – trecerea de la comunism la democrație, reparația partidelor politice, cât și extern – includerea României în NATO, din 2004, și aderarea la „marea familie europeană” – Uniunea Europeană, începând cu 2007, promovează ideea, cu origini în antichitate, că disensiunile își găsesc rezolvarea în dialog și nu în confruntări armate. Totodată, prin apartenența la cele două mari forțe internaționale, una vizând securitatea statelor membre, NATO, iar cealaltă uniunea politică și economică, UE, problemele naționale își regăsesc soluționarea, în multe situații, la nivel internațional, prin vocea reprezentanților noștri la masa negocierilor.

Pe plan local, căderea comunismului în țara noastră a reînnoit poziția unor partide istorice, pe de o parte, iar pe de alta a creat noi structuri politice a căror orientare arată o căutare ideologică, organizațională și de acțiune. Atât partidele în formare, cât și cele care se dezvoltă trebuie să se adapteze contextului sociopolitic actual. În acest efort de a construi o viață politică democratică, considerăm că întoarcerea în trecut, printr-o teză care să analizeze discursul politic liberal, al „părinților fondatori” ai României de astăzi în perioada sa de formare și de emancipare, reprezintă o necesitate fundamentală.

Proiectul nostru de cercetare se înscrie în nevoia pe care fiecare generație o resimte de a clarifica o serie de noțiuni teoretice, de a interpreta evenimente istorice importante. În aceste condiții, rememorarea și reinterpretarea pe care noi le-am realizat prin analiza discursului practicat de politicienii de factură liberală, de-a lungul a 100 de ani, reprezintă nu doar o aducere aminte a unor generații care și-au propus și au realizat crearea conceptelor de „român” și „România”, ci un exemplu pentru epoca actuală. Ne găsim într-un moment în care termenii folosiți de înaintașii noștri politici sunt relevanți pentru construirea unei ideologii politice și a unui nou set de valori. După mișcarea de la 1989, societatea postrevoluționară și statul român au invalidat sistemul comunist și s-au reconectat la sistemul de valori democratice pe care „părinții fondatori” ai statului român le-au promovat. Astfel, termenii devizei „Libertate! Egalitate! Fraternitate!” din timpul Revoluției Franceze care a avut ecou și în spațiul românesc, în timpul Revoluției Pașoptiste, sunt valorile pe care se fundamentează democrația (Gombert *et al.* 2014: 12). Democrația însăși este definită ca un sistem sociopolitic în care „puterea este deținută de către popor”, prin vot liber exprimat, acordat reprezentanților politici, astfel, garantându-i-se „fiecărui cetățean participarea egală la exercițiul puterii politice” (DEX 2009: 530). Fenomenul globalizării a generat apariția unor noi modalități de interpretare a conceptelor de națiune, țară, popor, grup etnic, drepturi și libertăți etc. Acest context impune regimului democratic cunoașterea unei alte etape de dezvoltare care a presupus reinterpretarea unor termeni, noțiuni. Fenomen în deplină desfășurare, acesta creează tensiuni la nivel național și internațional. În aceste condiții, demersul nostru de a analiza discursurile politice bazate pe ideologia liberală românească, surprinsă în particularitățile specifice unei perioade de coagulare, ne fac să înțelegem modul în care anumite valori pot fi împărtășite sau invalidate pe parcursul mai multor generații.

În general, discursul politic a reprezentat un subiect de cercetare ocolit până la începutul anilor '90 ai secolului trecut, din cauza restricțiilor impuse de regimul comunist. Ulterior, demersurile diferiților cercetători în domeniu s-au axat, inițial, pe studierea limbajului totalitar, apoi pe limbajul postdecembrist. Observăm că

aceste studii au fost realizate atât de filologi interesați de discursul politic și de mijloacele utilizate, cât și de istorici și de specialiști în științe politice. Natura activității cercetătorilor a impus, în discursul politic, identificarea cu precădere a surselor ideologice, a actorilor politici care le-au promovat și, parțial, cercetarea modalității în care s-au construit limbajul și discursul politic.

Totodată, menționăm că discursurile marilor personalități politice promotoare de valori liberale, în perioada istorică din 1848 până în 1948, nu au reprezentat un subiect de cercetare, nici din punct de vedere lingvistic, nici istoric sau politologic. Majoritatea studiilor lingvistice au tratat, cu precădere, discursul parlamentar românesc sau discursul și dezbaterile electorale televizate. Oratorii reprezentativi liberali, din perioada 1848-1948, nu au constituit obiectul unei cercetări lingvistice aprofundate. Totuși, în unele cazuri, au fost supuse analizei fragmente de discurs politic liberal alături sau în comparație cu fragmente de discurs conservator în cercetări de retorică (Sălăvăstru 1996, 2001, 2006, 2009) sau pragma-retorică (Ionescu-Ruxăndoiu 2012).

În analiza discursurilor politicienilor liberali din prima perioadă a liberalismului românesc, am luat în considerație diferite aspecte din zona extradiscursivă, precum: evoluția cadrului istoric, social, cultural și politic românesc, care a marcat acest secol al modernizării. Am plecat de la discursurile liderilor revoluționari pașoptiști, „părinții fondatori” ai României. Cuvântările tinerilor liberali marchează un moment de limpezire a conștiinței politice, de îndepărtare de influența franceză la care fuseseră expuși de-a lungul perioadei de studenție. Tendința acestora este de abordare a unui stil retoric propriu, original, care avea un singur scop – promovarea patriotismului. Revoluționarii români vor fi prezenți în politica autohtonă o lungă perioadă, iar, de-a lungul timpului, expunerile lor se formalizează, adaptându-se noii forme de organizare legislativă – parlamentul, ținând cont de protocoalele și regulile de funcționare a acestuia. Ulterior, urmașii lor vor continua și dezvolta ideile pașoptiștilor până la instaurarea totalitarismului comunist în România.

Contextul în care au fost ținute cuvântările este cel care conturează acest răstimp al modernizării, prezența evenimentelor importante, precum unirea și independența statală, constituirea și evoluția sistemului parlamentar românesc cu structură bicamerală, cristalizarea ideologiilor, apariția primelor partide politice. Totodată, am urmărit modul în care aceste evenimente au influențat atât conținutul dezbaterilor politice, cât și viziunea și abordarea politicienilor față de diferitele teme dezbătute în parlament.

Obiectivele cercetării noastre se constituie astfel:

- alcătuirea unui corpus de texte politice liberale care să permită interpretarea discursului liberal și relevarea particularităților acestui tip de discurs;

- periodizarea discursurilor politice respective;
- stabilirea unor tipologii a diferitelor tipuri de discurs politic rostit de frunțașii liberali;
- analiza conținutului politic al primelor discursuri liberale;
- cercetarea discursului liberal din perspectivă lingvistică și discursivă;
- relevanța discursurilor politice în abordarea unor teme majore.

În alcătuirea unui corpus de texte, sursa principală de informare a reprezentat-o *Monitorul Oficial* (1917, 1919, 1920, 1922-1934), publicație administrativă în care au fost comunicate toate dezbaterile parlamentare. Ediții ale *Monitorului* sunt păstrate în colecțiile Bibliotecii Academiei Române. De un real ajutor ne-au fost cele șase volume de acte și documente legate de perioada 1848 (A1848 1902-1910), alături de diferite antologii, în care am găsit discursurile liberale expuse în cadre mai mult sau mai puțin oficiale. De asemenea, „oficioasele” partidelor au publicat, începând cu finalul secolului al XIX-lea, în broșuri, imediat după expunere, unele cuvântări care fie înregistrau victorii politice, fie erau susținute într-un moment cu încărcătură istorică majoră. Totodată, realizând importanța retoricii pentru cariera politică, unii dintre politicieni aleg să își publice propriile cuvântări în volume de *Discursuri*, fiind proprii editori sau apelând la diverși profesioniști din domeniu sau istorici (Cristu N. Negoescu, G. Greceanu, A. Demetrescu, G. Marinescu, P.V. Haneș, N. Georgescu-Tistu, etc.. Volumele Brătianu (1903, 1912, 1932, 1934, 1935, 1936, 1938, 1939, 1940) pot fi cercetate la Biblioteca Națională Română, la fel și volumele Kogălniceanu (1978, 1983). Dintre oratorii care și-au publicat broșuri cu discursuri expuse la anumite momente istorice cheie, îi amintim pe: Grădișteanu (1886), Djuvara (1887, 1901), Duca (1898), Boerescu (1910), Bărnuțiu (1909). Din numărul mare de discursuri publicate și încă existente (multe fiind distruse în perioada regimului comunist), pentru a le selecta doar pe unele dintre ele, am avut în vedere criteriul politic al periodizării mișcării liberale românești, o imagine a dezvoltării lingvistice și ideologice de-a lungul unui secol, materializată prin discurs public. Astfel, cercetarea noastră aduce laolaltă texte și stiluri oratorice diverse reprezentative pentru evoluția cuvântărilor politice, începând cu momentul pașoptist, pre-liberalismul, urmat de conturarea unui program în jurul unui partid politic, dezvoltarea Partidului Național Liberal în concurență cu cel Conservator, apoi cu celelalte formațiuni politice apărute ulterior.

Corpusul de texte pe care l-am inițiat pentru redactarea tezei include discursuri ale liberalilor reprezentativi pentru politica românească a vremii, personalități diferite cu viziuni distincte, specifice epocii trăite: C.A. Rosetti (1816-1885), Mihail Kogălniceanu (1817-1891), Dimitrie Brătianu (1818-1892),

Ion C. Brătianu (1821-1891), Vasile Boerescu (1830-1883), Petru Grădișteanu (1839-1921), Alexandru G. Djuvara (1858-1913), Ion I.C. Brătianu (1864-1927), I.G. Duca (1879-1933), Gheorghe Tătărescu (1886-1957) etc. Corpusul a fost examinat din perspectiva unor criterii care au în vedere tipologia în care se încadrează discursul, evenimentul istoric de care se leagă, particularitățile discursurilor. De asemenea toate aceste cuvântări au fost interpretate în perspectivă discursivă, urmărind în special particularitățile și tendințele discursului politic, cristalizarea ideologiilor etc. În cadrul proiectului de cercetare, am acordat o atenție deosebită analizei practicilor și strategiilor discursive utilizate de oratorii liberali. Ne-a interesat modalitatea prin care oratorul se prezenta auditoriului, își transmitea ideile, intenționalitatea și schițarea stilului discursiv personal. Totodată, am avut în vedere spre verificare diferite ipoteze privitoare la conexiunile dintre context, ideologie politică și discurs.

Interpretarea lingvistică propriu-zisă a discursurilor are ca obiect limbajul specific discursului liberal, evoluția, transformarea acestuia de-a lungul unui secol. Am observat că limbajul politicienilor români evoluează concomitent cu transformarea și modernizarea instituțiilor statului român, dobândind capacitatea ca, prin puterea cuvintelor, prin mijloacele retorice utilizate în cuvântări, să schimbe soarta României. Astfel, am identificat primii termeni politici de factură liberală, urmărind definirea lor, uzul lor consecvent sau mai puțin frecvent, adecvarea lor la niște concepte clare, originea franceză sau preluarea lor din franceză, crearea de termeni noi, analiza termenilor rari. În cercetarea vocabularului am urmărit specificitatea termenilor specializați în limbajul politic liberal.

Un alt aspect important în selectarea discursurilor l-a reprezentat și relevanța acestora în abordarea temelor majore, specifice evoluției istorico-politice a statului român, Unirea Principatelor, câștigarea independenței statale, aducerea la conducerea statului a unui suveran străin, Unirea de la 1918, poziționarea față de politica externă, Primul Război Mondial, apartenența politicienilor la guvernare sau opoziție.

În lingvistica românească, studiile asupra discursului politic, mai ales a celui parlamentar, sunt numeroase. Specialiștii români preocupați de tema discursului, ale căror studii ne-au fost utile parțial sau în detaliu, în lucrarea de față, sunt: în ceea ce privește comunicare politică – Sălăvăstru (1996, 1999), Beciu (2000), Roventă-Frumușani (2004), retorică – Bârlea (2004), pragma-retorică – Ionescu-Ruxăndoiu (2019).

Sălăvăstru (1996, 1999) analizează discursul din perspectivă retorică. Autorul consideră că discursul politic reprezintă o practică a puterii, „un instrument” de care fac uz politicienii care are ca scop „cucerirea puterii” (Sălăvăstru 1999: 18). Utilizarea figurilor discursive și a omisiunilor în practica discursivă politică au ca